

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПрАТ «ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»
ХЕРСОНСЬКИЙ ІНСТИТУТ

Шифр групи ТУхс-8-24-Б1ПрД-Н (3,6зdc)

Прізвище, ім'я та по батькові студента

Бодянчук Анна Сергіївна

Керівник: Попович М.В.

з дисципліни: «Кримінальне право»
за темою: «Злочини проти життя та здоров'я особи»

Оцінка:

Національна шкала _____

Кількість балів: _____ ECTS _____

Члени комісії

_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)

_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)

_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)

Херсон 2026

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ....	5
1.1. Поняття, предмет та метод кримінального права як галузі права....	5
1.2. Завдання та функції кримінального права.....	6
1.3. Принципи кримінального права.....	7
1.4. Система кримінального права та законодавства.....	9
РОЗДІЛ 2. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ. ПОНЯТТЯ ЗЛОЧИНУ.....	11
2.1. Поняття та ознаки кримінального правопорушення.....	11
2.2. Злочин як вид кримінального правопорушення та його законодавче визначення.....	12
2.3. Класифікація кримінальних правопорушень та злочинів за ступенем тяжкості.	13
2.4. Склад злочину: поняття, структура та значення.....	14
2.5. Відмежування злочинів від інших правопорушень та малозначність діяння.....	16
РОЗДІЛ 3. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЖИТТЯ.....	19
3.1. Умисні вбивства: види та класифікація.....	19
3.2. Вбивство через необережність та доведення до самогубства.....	22
3.3. Тілесні ушкодження: критерії тяжкості та види.....	23
3.4. Катування та інші насильницькі дії.....	24
3.5. Залишення в небезпеці та ненадання допомоги.....	25
3.6. Професійні правопорушення медичних працівників.....	27
ВИСНОВКИ.....	29
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	30

ВСТУП

Як одна з базових та глибоко опрацьованих сфер публічного права, кримінальне право є ключовим механізмом державного впливу на суспільство. Головне призначення цієї історично сформованої галузі полягає в надійному захисті фундаментальних суспільних благ та інтересів від протиправних зазіхань, що мають найвищий рівень небезпеки. Згідно з Основним Законом України, ключовим орієнтиром для держави є людина, її безпека, життя, здоров'я та гідність, які визнані найвищою цінністю суспільства. Оскільки гарантування та захист цих прав є першочерговою державною місією, кримінальне право стає базовим інструментом для її виконання, виступаючи головним правовим бар'єром проти найбільш небезпечних посягань на особистість.

У науковому та практичному вимірі кримінальне право України репрезентує собою відокремлену ланку матеріального права та впорядковану сукупність загальнообов'язкових правил, ухвалених вищим законодавчим органом. Ці норми покликані формувати правове поле навколо інститутів злочину і покарання, закріплюючи юридичні підстави відповідальності та механізми державного захисту. Ефективність цієї галузі як правового щита забезпечується через синергію охоронної, регулятивної, превентивної та виховної функцій, що базуються на засадах верховенства права та законності.

Центральним об'єктом правового регулювання у цій сфері виступає злочин, який закон визначає як передбачене кримінальним законом суспільно небезпечне діяння (дію або бездіяльність), що посягає на суспільний лад, власність, правопорядок, а передусім — на особу, її права і свободи. [3] Для вітчизняної правової доктрини характерне формально-матеріальне розуміння злочину, де визначальною ознакою є суспільна небезпека — реальна здатність діяння завдавати істотної шкоди охоронюваним відносинам.

Злочини проти життя та здоров'я особи, зосереджені у Розділі II Особливої частини Кримінального кодексу України, складають одну з найбільш складних та соціально значущих систем кримінальних правопорушень. Зокрема, особливої

уваги потребує аналіз складу злочину – сукупності встановлених законом ознак, що є єдиною юридичною підставою для притягнення особи до відповідальності. Тільки через скрупульозне вивчення об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єкта та суб'єктивної сторони посягань на життя і здоров'я можливо забезпечити точну диференціацію злочинів та реалізувати принципи справедливості й індивідуалізації покарання. [1, с.24]

Актуальність теми зумовлена тим, що злочинні посягання на життя та здоров'я особи мають фатальний характер і становлять критичну загрозу для суспільства. При цьому в слідчій та судовій практиці регулярно з'являються складнощі під час кваліфікації споріднених правопорушень – наприклад, при диференціації умисного вбивства та умисного тяжкого тілесного ушкодження, що призвело до смерті. Безпомилкове трактування закону та точне визначення складу злочину є обов'язковою умовою для реалізації принципів законності й справедливого судочинства.

З огляду на це, **мета** дослідження полягає у комплексному розборі кримінально-правових ознак злочинів проти життя і здоров'я людини, детальному вивченні їхніх об'єктивних і суб'єктивних елементів, а також у розробці рішень для подолання проблем розмежування цих діянь із суміжними складами злочинів. [1, с.127]

Об'єктом дослідження виступають суспільні відносини у сфері кримінально-правової охорони життя та здоров'я особи, які згідно з Основним Законом України визнані найвищою соціальною цінністю.

Предметом дослідження є кримінально-правові ознаки злочинів проти життя і здоров'я людини, їхні об'єктивні та суб'єктивні елементи (склад злочину), норми чинного кримінального законодавства України, що регламентують відповідальність за ці діяння, а також теоретичні та практичні проблеми розмежування зазначених злочинів із суміжними складами.

Завдання роботи:

- дослідити загальні засади кримінального права України, зокрема його поняття, предмет, метод та місце у системі національного права;

- **проаналізувати** завдання, функції та принципи кримінального права як фундаментальні ідеї, що визначають зміст цієї галузі;
- **надати** загальну характеристику кримінальних правопорушень, розкривши законодавче визначення та ознаки злочину;
- **вивчити** класифікацію кримінальних правопорушень за ступенем тяжкості та її значення для інститутів кримінального права;
- **з'ясувати** сутність складу кримінального правопорушення (злочину) як юридичної підстави відповідальності, проаналізувавши його об'єктивні та суб'єктивні елементи;
- **визначити** критерії відмежування злочинів від інших видів правопорушень та розкрити зміст малозначності діяння;
- **здійснити** детальну кримінально-правову характеристику злочинів проти життя, включаючи аналіз видів умисних вбивств та доведення до самогубства;
- **охарактеризувати** кримінальні правопорушення проти здоров'я особи, зокрема тілесні ушкодження залежно від ступеня їх тяжкості та катування;
- **проаналізувати** специфіку кримінальних правопорушень, що ставлять у небезпеку життя та/або здоров'я особи (залишення в небезпеці, ненадання допомоги тощо);
- **висвітлити** особливості відповідальності за кримінальні правопорушення у медичній сфері.

Комплексна реалізація окреслених завдань дозволила нам сформулювати цілісне уявлення про правову природу та специфіку протидії посяганням на життя та здоров'я особи.

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

1.1. Поняття, предмет та метод кримінального права як галузі права

Виступаючи відокремленою ланкою матеріального права, кримінальне право України є впорядкованою сукупністю загальнообов'язкових правил, ухвалених вищим законодавчим органом. Ці норми покликані формувати правове поле навколо інститутів злочину і покарання, закріплюючи юридичні підстави відповідальності, каталоги державних санкцій та механізми звільнення від кримінально-правових наслідків. [7, с.7] Термінологічне коріння назви галузі у світових правових системах традиційно тяжіє до однієї з двох ідей: кримінальної протиправності діяння (*crimen*) чи неминучості санкцій за нього (*poena*). При цьому сам термін є полісемантичним і функціонує у кількох площинах, репрезентуючи галузь права і законодавства, а також теоретико-прикладну науку та предмет викладання у закладах вищої освіти.

До **предмета** кримінально-правового регулювання належать суспільні відносини, що виникають як юридична реакція держави на протиправну поведінку особи, змістом яких є кваліфікація вчиненого злочину та подальше застосування до винного передбачених законом санкцій. [7, с.4] Такі відносини традиційно поділяють на три групи:

1. **Охоронні кримінально-правові відносини:** правовий зв'язок виникає між державою та суб'єктом правопорушення. Держава реалізує своє право на притягнення винного до відповідальності, тоді як особа зобов'язана понести визначене судом покарання за вчинене діяння. [9, с.32]
2. **Загальнорегулятивні відносини:** забезпечують утримання громадян від протиправної поведінки завдяки загрозі застосування державного примусу, що міститься у кримінальних нормах. Вони зобов'язують суб'єктів права суворо дотримуватися закону і не допускати порушень. [7, с.4]
3. **Конкретнорегулятивні (регулятивні) відносини:** обумовлений або практичним захистом інтересів особи та суспільства (у межах обставин,

що виключають кримінальну протиправність, як-от оборона чи крайня необхідність), або активацією заохочувальних правових механізмів. До останніх належать процедури звільнення від кримінальної відповідальності на підставі дійового каяття чи успішного врегулювання конфлікту з потерпілою стороною. [1, с.25]

Імперативно-заборонна (або публічно-правова) природа методу кримінально-правового регулювання виражається у суворій централізації, де всі нормативні приписи затверджуються виключно державою і не можуть коригуватися приватними угодами, а також у владному характері взаємодії, що ставить учасників у відносини чіткої субординації, де державні органи імперативно визначають межі дозволеного. Специфіка цієї сфери полягає у застосуванні найсуворіших заходів примусу – кримінальних покарань, які неминуче тягнуть за собою правовий статус судимості. Водночас у сучасному законодавстві простежується тенденція до диспозитивності, що проявляється через існування норм-дозволів, як-от право на обґрунтований ризик чи необхідну оборону, та через механізми кримінально-правового компромісу, які дозволяють звільнити особу від відповідальності у разі примирення сторін. Загалом регулятивний інструментарій цієї галузі гармонійно поєднує в собі чотири базові способи впливу: законодавчу заборону, позитивне зобов'язання, управління та правове заохочення. [9, с.17]

1.2. Завдання та функції кримінального права

Завдання та функції кримінального права перебувають у тісній синергії, виступаючи головними чинниками, що окреслюють його роль, вектор розвитку та соціальну вагомість у державі. Згідно зі статтею 1 Кримінального кодексу України, основними завданнями цієї галузі є правове забезпечення охорони прав і свобод людини та громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, а також забезпечення миру і безпеки людства та запобігання злочинам. [3]

Для реалізації цих завдань кримінальне право визначає, які суспільно небезпечні діяння є злочинами та які покарання підлягають застосуванню до

осіб, що їх вчинили. [1, с.23] Ефективність кримінального права як головного правового щита держави забезпечується через систему його функцій, які відображають практичні напрями впливу цієї галузі на соціум. Комплексна реалізація цих інструментів дозволяє підтримувати стабільність у державі та гарантувати безпеку життєво важливих інтересів кожної людини. Тож до таких ми відносимо:

1. **Охоронна (домінантна):** спрямована на безпосередній захист чинного правопорядку та суспільних цінностей від кримінальних посягань за допомогою специфічного інструментарію галузі.
2. **Регулятивна:** упорядковує суспільні процеси, спонукаючи громадян до законослухняної поведінки. Вона діє як через систему абсолютних заборон, так і через норми-дозволи (наприклад, право на самозахист у межах необхідної оборони чи умови звільнення від відповідальності).
3. **Запобіжна (превентивна):** здійснює психологічний вплив на свідомість людей задля недопущення правопорушень. Реалізується у двох напрямках: *загальна превенція* стримує від переступання закону все суспільство через страх перед покаранням, а *спеціальна превенція* фокусується на виправленні конкретних засуджених осіб, щоб запобігти рецидивам.
4. **Виховна:** формує у громадян високу правосвідомість і повагу до закону. Цей ефект досягається завдяки публічності кримінального законодавства та відкритому державному осуду злочинної поведінки під час оголошення судових вироків.
5. **Супутні (додаткові) функції:** включають інформаційно-регулятивний вплив, здійснення загального соціального контролю та підтримання легітимності інститутів державної влади. [2, с.10]

1.3. Принципи кримінального права

Під принципами кримінального права розуміють базові, засадничі ідеї, які закладають концептуальну основу як для всієї галузі загалом, так і для її

структурних інститутів, безпосередньо координуючи процеси створення та практичного застосування правових норм. Маючи виражену нормативну природу, ці принципи слугують головним орієнтиром при вибудовуванні стратегії кримінально-правової політики країни. [7, с.10] Згідно з доктриною, принципи кримінального права поділяються на три основні групи: загальні, міжгалузеві та галузеві (спеціальні).

I. Загальні (загальноправові) принципи

1. **Верховенство права:** права людини мають пріоритет; відносини між особою та державою будуються за правилом «особі дозволено все, що прямо не заборонено законом».
2. **Законність:** виключно законами України (Кримінальним кодексом) визначається, яке діяння є злочином, та які покарання застосовуються за його вчинення.
3. **Заборона аналогії:** не допускається застосування закону про кримінальну відповідальність до діянь, не передбачених у Кодексі, за схожістю.
4. **Рівність перед законом:** кримінальна відповідальність настає незалежно від раси, статі, переконань чи майнового стану особи.
5. **Справедливість:** покарання має відповідати характеру та ступеню суспільної небезпеки діяння. Також ніхто не може бути двічі притягнений до відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення.
6. **Гуманізм:** закон забезпечує охорону людини як найвищої цінності; покарання не можуть мати на меті завдання фізичних страждань або приниження людської гідності.

II. Міжгалузеві принципи

1. **Презумпція невинуватості:** особа вважається невинуватою, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду.
2. **Принцип вини:** особа підлягає відповідальності лише за ті суспільно небезпечні наслідки, щодо яких встановлена її вина у формі умислу або

необережності. Українське право відкидає об'єктивне інкримінування (відповідальність без вини).

III. Галузеві (спеціальні) принципи

- 1. Особистий характер відповідальності:** кримінальній відповідальності та покаранню підлягає лише особа, яка безпосередньо вчинила діяння; колективна відповідальність або відповідальність родичів виключається.
- 2. Індивідуалізація покарання:** при обранні заходу примусу суд зобов'язаний враховувати тяжкість злочину, обставини справи та особливості особи винного.
- 3. Невідворотність відповідальності:** кожна особа, яка вчинила злочин, повинна підлягати покаранню або іншим заходам кримінально-правового впливу, за винятком випадків звільнення, прямо передбачених законом.
- 4. Економія кримінальної репресії:** держава повинна обирати найменш суворий захід примусу, який є достатнім для виправлення особи та запобігання новим злочинам.
- 5. Юридична визначеність:** норми закону мають бути чіткими та ясними, щоб особа могла передбачати правові наслідки своєї поведінки. [9, с.24]

1.4. Система кримінального права та законодавства

Кримінальне право та його законодавче вираження репрезентують собою інтегровану й ієрархічно впорядковану систему загальнообов'язкових правил поведінки. Кожен елемент цієї структури є взаємопов'язаним та взаємообумовленим, що дозволяє галузі функціонувати як єдиний, злагоджений механізм державного захисту. [1, с.31] У науковій доктрині традиційно розмежовують кримінальне право як самостійну галузь і як відповідну систему законодавства. Перша категорія має значно ширший обсяг, оскільки, крім безпосередніх законодавчих приписів, охоплює загальновизнані принципи, міжнародно-правові акти та судові прецеденти. Натомість кримінальне законодавство репрезентує собою суто текстуальний масив нормативних актів про відповідальність, де центральним і засадничим елементом виступає

Кримінальний кодекс України. [9, с.36] Архітектура кримінального законодавства тримається на його поділі на дві базові складові – Загальну та Особливу частини, що забезпечує лаконічність і логіку у викладі нормативного матеріалу. Перший блок акумулює в собі фундаментальні засади: тут зафіксовані місія галузі, її принципи та засадничі інститути (зокрема, сутність правопорушення, критерії суб'єкта, форми вини, етапи реалізації умислу, співучасть, обставини, які виключають протиправність, а також механізм і види стягнень). Другий блок містить перелік конкретних деліктів (диспозиції) та встановлені за них заходи державного примусу (санкції), які згруповано за розділами відповідно до родового об'єкта захисту. Головною ознакою цієї системи є монолітна єдність обох частин: неможливо юридично коректно застосувати норму Особливої частини у відриві від базових правил Загальної, так само як і загальні приписи залишаються суто теоретичними, доки не відбудеться факт вчинення конкретного злочину. Внутрішня ієрархія закону передбачає поділ частин на розділи, а розділів – на статті. Статті, у свою чергу, для максимальної точності правового регулювання деталізуються за допомогою частин, пунктів та приміток. [1, с.32] Внутрішня будова обох частин кодексу має чітку ієрархію: вони діляться на розділи та на статті, які задля максимальної деталізації правового регулювання можуть містити окремі частини, пункти та примітки. Національна законодавча система в цій сфері спирається на засаду монізму, яка імперативно вимагає, щоб будь-які нові акти про кримінальну відповідальність інтегрувалися виключно до тексту Кримінального кодексу. Водночас кримінальне право як самостійна галузь перебуває в суворому підпорядкуванні Конституції України. Вона володіє найвищим юридичним авторитетом і слугує першоосновою для нормотворення. Завдяки такій структурованості та послідовності нормативних приписів забезпечується всеохопний захист ключових суспільних інтересів і цінностей. [1, с.23]

РОЗДІЛ 2. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ. ПОНЯТТЯ ЗЛОЧИНУ

2.1. Поняття та ознаки кримінального правопорушення

Кримінальним правопорушенням є передбачене Кримінальним кодексом України суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення. [3] Для правової системи України характерне матеріальне (формально-матеріальне) розуміння сутності кримінального правопорушення. Його ключова відмінність від формальних моделей, запозичених багатьма іноземними державами, полягає в неодмінній наявності ознаки суспільної небезпеки – тобто фактичної здатності протиправного діяння завдавати шкоди охоронюваним суспільним відносинам. [1, с.105] Обов'язковими ознаками кримінального правопорушення є *кримінальна протиправність, суспільна небезпечність, винність та караність*.

1. Суть *кримінальної протиправності* полягає в тому, що кваліфікувати діяння як злочин або кримінальний проступок можна виключно за умови його безпосереднього закріплення в тексті Кримінального кодексу. Цей підхід є прямим утіленням засадничого латинського постулату «немає злочину і покарання без закону» (*nullum crimen, nulla poena sine lege*), який виключає будь-яке свавільне розширення меж відповідальності.
2. *Суспільна небезпечність* полягає в тому, що діяння заподіює істотну шкоду суспільним відносинам, які охороняються законом, або створює реальну загрозу заподіяння такої шкоди. Ця ознака розкривається через якісний та кількісний виміри. Якісний критерій (характер суспільної небезпеки) безпосередньо обумовлений специфікою об'єкта, на який спрямоване правопорушення, тоді як кількісний вимір (ступінь суспільної небезпеки) виражається через масштабність і тяжкість наслідків, обраний людиною спосіб дій та конкретну форму вини.

3. **Винність** відображає внутрішню психологічну сторону правопорушення, яка виражається через психічне ставлення індивіда до власної активної поведінки чи пасивного утримання від дій, а також до їхніх результатів, і виявляється у вигляді умислу чи необережності.
4. **Караність** як невід'ємна ознака вказує на те, що будь-який кримінальний делікт імперативно тягне за собою загрозу державного примусу, тобто закон апріорі закладає правову можливість та легітимність накладення стягнення за його вчинення. [1, с.109]

Будь-яке кримінальне правопорушення розглядається як усвідомлений і вольовий прояв людини у формі дії чи бездіяльності, вчинений легітимним суб'єктом — осудною фізичною особою відповідного віку. Випадіння хоча б одного елемента з цього переліку автоматично виключає існування правопорушення як такого.

У правозастосуванні принциповим є відмежування кримінального делікту від малозначного діяння. Норма ч. 2 ст. 11 КК України вказує: *«Діяння, що має суто формальні ознаки правопорушення, але через дріб'язковість не несе суспільної небезпеки й не заподіяло (або не могло заподіяти) відчутної шкоди, не вважається кримінально караним. Наостанок, саме поняття «кримінальне правопорушення» є родовим і консолідує в собі дві підгрупи — власне злочини та менш тяжкі кримінальні проступки»*. [3]

2.2. Злочин як вид кримінального правопорушення та його законодавче визначення

У законодавчій практиці України дефініція «кримінальне правопорушення» слугує родовим терміном, що інтегрує у своїй структурі дві самостійні групи суспільно небезпечних діянь: власне злочини та менш тяжкі кримінальні проступки. У зазначеній ієрархії злочин позиціонується як делікт із найвищим рівнем суспільної небезпеки. Він репрезентує собою найбільш деструктивне соціальне зло, спрямоване проти інтересів особистості, соціуму

або інститутів державної влади. Законодавче визначення злочину закріплене в частині 1 статті 7 Кримінального кодексу України:

«Злочином визнається передбачене кримінальним законом суспільно небезпечне діяння (дія або бездіяльність), що посягає на суспільний лад України, його політичну і економічну системи, власність, особу, політичні, трудові, майнові та інші права і свободи громадян, а так само інше передбачене кримінальним законом суспільно небезпечне діяння, яке посягає на правопорядок.»

Часто поняття злочину помилково сплутують із поняттям «кримінальний проступок». В українському законодавстві термін «кримінальне правопорушення» охоплює дві категорії: кримінальні проступки (менш тяжкі вчинки) та злочини (серйозні посягання на інтереси людини й держави). Головний критерій їхнього розмежування – санкція статті. Проступки не передбачають позбавлення волі, а максимальний штраф за них обмежений 3 000 нмдг. Злочини ж мають чотири рівні тяжкості (від невеликої до особливо тяжкої) з максимальним покаранням аж до довічного ув'язнення.

Ця класифікація є базовою для правосуддя. Від неї залежить кваліфікація готування до злочину, умови звільнення від покарання, обчислення строків давності та зняття судимості. Зрештою, така диференціація допомагає державі дотримуватися принципу гуманізму та економії репресій, застосовуючи жорсткі обмеження лише там, де це дійсно необхідно.

2.3. Класифікація кримінальних правопорушень та злочинів за ступенем тяжкості

Систематизація кримінальних правопорушень у вітчизняному правовому полі виступає стрижневим засобом диференціації кримінальної відповідальності з урахуванням характеру та ступеня шкідливості діяння. Відповідно до структури Кримінального кодексу України, масив протиправних актів розмежовується на

злочини й кримінальні проступки, до того ж категорія злочинів піддається подальшій внутрішній класифікації за рівнем тяжкості. [9, с.62]

Кримінальним проступком визнається передбачене законом діяння, за вчинення якого встановлено основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (нмдг) або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі.

Злочини ж, відповідно до статті 12 КК, поділяються на чотири категорії:

1. **Злочином невеликої тяжкості** є діяння, за яке передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк не більше двох років або інше, більш м'яке покарання (за винятком штрафу понад 3000 нмдг)
2. До **злочинів середньої тяжкості** належать діяння, за які передбачено штраф у розмірі не більше десяти тисяч нмдг або позбавлення волі на строк не більше п'яти років.
3. **Тяжким злочином** визнається діяння, санкція за яке передбачає штраф не більше двадцяти п'яти тисяч нмдг або позбавлення волі на строк не більше десяти років.
4. Найбільш небезпечними є **особливо тяжкі злочини**, за які встановлено штраф понад двадцять п'ять тисяч нмдг, позбавлення волі на строк понад десять років або довічне позбавлення волі. [7, с.61]

У ролі формального регулятора цієї класифікаційної структури виступають саме санкції статей Особливої частини кодексу. Такий підхід зумовлений тим, що характер і обсяг каральних заходів є найбільш адекватним і точним еквівалентом типового рівня суспільної небезпечності, притаманного певному виду правопорушень. [9, с.63] При цьому діє правило: якщо за злочин передбачено одночасно і штраф, і позбавлення волі, категорія визначається саме за строком позбавлення волі, а якщо строк встановлено межами «від і до» — орієнтуються на його максимальну межу. [3] Ця диференціація має фундаментальне правове значення для функціонування ключових інститутів загальної частини. Зокрема, вона окреслює межі караності готування до злочину (яке виключається, якщо діяння належить до категорії невеликої тяжкості), диктує передумови для

звільнення особи від кримінальної відповідальності чи відбування стягнення, а також безпосередньо впливає на обчислення строків давності та періодів погашення судимості. [1, с.109] Системне застосування цієї класифікації дозволяє судам дотримуватися принципів справедливості та гуманізму, забезпечуючи призначення покарання, яке є необхідним і достатнім для виправлення особи.

2.4. Склад злочину: поняття, структура та значення

Склад злочину (або склад кримінального правопорушення) є фундаментальною категорією кримінального права, що виступає юридичною основою для притягнення особи до відповідальності.

Склад злочину – це сукупність установлених у кримінальному законі юридичних ознак (об'єктивних і суб'єктивних), що визначають учинене суспільно небезпечне діяння як злочинне. У науці склад злочину розглядається як «наукова абстракція» або «шаблон», який дозволяє зіставити ознаки конкретного вчинку в реальному житті з моделлю, закріпленою в законі.

Науково обґрунтоване розмежування між злочином і його складом полягає в тому, що перша категорія відображає конкретний, життєвий акт свідомої та вольової поведінки людини, який відбувся в об'єктивній реальності у визначений час і за певних обставин, тоді як склад злочину являє собою узагальнену нормативно-правову модель і теоретичну характеристику таких протиправних діянь, яка конструюється законодавцем і безпосередньо фіксується в статтях Кримінального кодексу України. [8, с.85]

Склад злочину як цілісна система складається з чотирьох обов'язкових елементів:

1. **Об'єкт:** суспільні відносини, які охороняються кримінальним законом і на які посягає злочин.
2. **Об'єктивна сторона:** зовнішній вияв злочину (діяння, наслідки, причиновий зв'язок, а також місце, час, спосіб, обстановка та засоби).

3. **Суб'єкт:** фізична осудна особа, яка досягла віку кримінальної відповідальності.
4. **Суб'єктивна сторона:** внутрішній зміст злочину, що відображає ставлення свідомості та волі особи до діяння та наслідків (вина у формі умислу чи необережності, мотив, мета). [7, с.57]

Відповідно до теоретико-правового підходу, ознаки складу злочину класифікують на дві основні групи, де першу становлять обов'язкові ознаки, притаманні абсолютно кожній законодавчій моделі правопорушення без жодних винятків, як-от об'єкт, суспільно небезпечне діяння, осудність, вік суб'єкта та його вина, тоді як до другої групи належать факультативні ознаки, серед яких предмет, потерпілий, наслідки, мотив, мета, спосіб чи знаряддя вчинення, що передбачаються лише в окремих нормах. При цьому будь-яка факультативна ознака, у разі її безпосереднього включення законодавцем до диспозиції конкретної статті Особливої частини кодексу, автоматично трансформується в обов'язковий елемент для кваліфікації саме цього виду злочинного посягання. [7, с.67]

Склад злочину виконує низку ключових функцій у правовій системі:

1. **Фундаментальна (підстава відповідальності):** наявність складу злочину є єдиною, необхідною і достатньою юридичною підставою для кримінальної відповідальності.
2. **Розмежувальна (кваліфікаційна):** склад дозволяє відмежувати злочинну поведінку від незлочинної (наприклад, через малозначність), а також один склад злочину від іншого (наприклад, крадіжку від грабежу за способом вчинення).
3. **Процесуальна:** встановлення складу злочину визначає межі кримінального провадження та предмет доказування.
4. **Гарантійна:** точне встановлення всіх ознак складу є гарантією законності та захисту прав людини від безпідставного засудження. [1, с.126]

2.5. Відмежування злочинів від інших правопорушень та малозначність діяння

Специфіка кримінальних правопорушень на тлі адміністративних, дисциплінарних або цивільно-правових ексцесів полягає передусім у масштабах їхньої суспільної небезпечності. Хоча деструктивний елемент притаманний усій масі правопорушень, саме високий рівень деструктивності злочину зумовлює необхідність застосування найсуворіших заходів державного примусу. Якісний зріз цієї небезпеки (її характер) визначається фундаментальністю об'єкта, на який спрямоване посягання, адже такі блага, як життя, особиста недоторканність чи безпека держави, охороняються переважно кримінально-правовими інструментами. Коли ж об'єкти посягань перебувають у зоні перетину різних правових галузей (наприклад, майнові відносини), ключовим фактором для відмежування деліктів стає суто кількісний параметр – фактичний ступінь суспільної небезпечності конкретного діяння.

На кількісний показник суспільної небезпечності безпосередньо впливають масштабність заподіяних збитків, умисна чи необережна форма вини, критерії способу, а також мотивованість і цілеспрямованість дій суб'єкта. Принциповим для розмежування деліктів є й вид нормативної протиправності, згідно з яким коло кримінальних правопорушень обмежується виключно диспозиціями Кримінального кодексу України, у той час як інші проступки регламентуються відповідними галузями законодавства (цивільним, трудовим чи адміністративним). Окремий критерій відмежування криється в ознаках суб'єкта: на відміну від цивільних або адміністративних деліктів, де правосуб'єктність поширюється й на юридичних осіб, кримінальний закон визнає суб'єктом лише людину – фізичну осудну особу відповідного віку. Наостанок, ці акти кардинально різняться за своєю юридичною результатом, адже виключно кримінально каране діяння має наслідком накладення специфічних санкцій та появу судимості. [7, с.60]

Ключова роль у процесі диференціації злочинів належить нормативному положенню про малозначність діяння. Відповідно до законодавчої конструкції ч.

2 ст. 11 КК України, якщо активна чи пасивна поведінка особи лише формально охоплюється диспозицією кримінально-правової норми, але через свою малозначність не має необхідного рівня суспільної небезпечності, вона виключає кваліфікацію як злочин. Суть цього підходу полягає в тому, що подібне діяння не спричиняє й не створює реальної загрози спричинення істотної шкоди базовим об'єктам правової охорони, незалежно від того, чи йдеться про права фізичних або юридичних осіб, чи про інтереси суспільства й держави. [1, с. 113]

Для визнання діяння малозначним необхідна наявність трьох умов: формальна відповідність ознакам складу конкретного злочину, фактична відсутність істотної шкоди та відсутність умислу суб'єкта на заподіяння такої шкоди. [7, с.58]

Кваліфікація діяння як малозначного є неможливою, якщо об'єктом правопорушення виступають найважливіші суспільні цінності, прикладом чого є замах на вбивство чи посягання на інститути державної влади. Важливо також диференціювати природу самого вчинку та подальші дії особи: посткримінальна поведінка, що виражається у компенсуванні шкоди чи досягненні згоди з жертвою, сама по собі не нівелює первинну злочинність діяння й не перетворює його на малозначне, залишаючись при цьому чинником для пом'якшення покарання або звільнення від кримінальної відповідальності за спеціальними процедурами КК України. [1, с.113]

РОЗДІЛ 3. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЖИТТЯ

3.1. Умисні вбивства: види та класифікація

Згідно з кримінально-правовою доктриною та чинним законодавством України, умисне вбивство визначається як умисне протиправне заподіяння смерті іншій людині. Це діяння є найбільш небезпечним посяганням на життя особи, яке охороняється Конституцією та Кримінальним кодексом України (ККУ)

Залежно від наявності або відсутності в складі злочину обтяжуючих чи пом'якшуючих обставин, умисні вбивства класифікують на три види:

1. **Просте умисне вбивство (ч. 1 ст. 115 КК України):** мова йде про так зване просте умисне вбивство, яке констатується тоді, коли в діянні особи відсутні ознаки, що обтяжують чи пом'якшують відповідальність згідно з відповідними статтями кримінального закону. Контекстом для вчинення таких злочинів найчастіше стають деструктивні прояви особистісних взаємин – двосторонні конфлікти, бійки, ревності або помста. Законодавець відносить цей вид протиправного посягання до категорії особливо тяжких, установлюючи за нього санкцію у вигляді позбавлення волі на строк від семи до п'ятнадцяти років.
2. **Умисне вбивство за обтяжуючих обставин – кваліфіковане (ч. 2 ст. 115 КК України):** цей різновид делікту акумулює в собі ознаки, що істотно піднімають рівень його суспільної небезпечності. Систематизація таких кваліфікуючих (обтяжуючих) обставин здійснюється на основі взаємопов'язаних критеріїв, серед яких:

- 1) Першу групу становлять обтяжуючі обставини, які стосуються специфіки **потерпілої особи**. До них кримінальний закон відносить протиправне позбавлення життя двох або більше індивідів, малолітньої дитини, а також жінки, про вагітність якої винному було достеменно відомо на момент вчинення злочину. Крім того, за цим же критерієм кваліфікується умисне вбивство особи, що перебувала в статусі заручника або викраденої людини.

- 2) Наступний критерій базується на специфіці об'єктивної сторони, а саме на **способі вчинення злочину**. До цієї групи відносять протиправне позбавлення життя, що характеризується особливою жорстокістю, а також діяння, реалізовані у спосіб, який створює реальну та очевидну небезпеку для життя широкого кола сторонніх осіб.
 - 3) Класифікація обтяжуючих обставин за критерієм **мотиву й мети** охоплює протиправні діяння, зумовлені прагненням до наживи (корисливий мотив) або відвертим ігноруванням суспільних норм (хуліганські спонукання). Крім того, підвищену небезпеку становлять акти помсти за виконання особою службових повноважень чи громадського обов'язку. Фіналізують цей блок посягання, що виступають засобом приховування інших злочинних ексцесів, а також делікти, мотивовані міжнаціональною, расовою або релігійною нетерпимістю.
 - 4) З огляду на **особливості суб'єктного складу**, обтяжуючою обставиною визнається реалізація злочинного наміру особою, яка раніше вже вчиняла умисне вбивство, що нормативно підпадає під категорію рецидиву злочинів.
 - 5) Через призму **форми співучасті** кримінальний закон кваліфікує як обтяжені ті діяння, які були вчинені групою осіб за попередньою змовою між ними, або ж мали характер виконання відповідного замовлення.
3. **Умисне вбивство за пом'якшуючих обставин — привілейоване (ст.ст. 116–118 КК України):** специфіка цих складів полягає в наявності ознак, що суттєво зменшують суспільну небезпеку вчинку на тлі його класичного, нетипового аналога. До них належать:
- 1) Диспозиція статті 116 КК України регламентує відповідальність за протиправне позбавлення життя, вчинене в стані фізіологічного афекту – **сильного душевного хвилювання**. Цей особливий

психоемоційний стан характеризується спонтанністю та виникає як миттєва реакція суб'єкта на деструктивні зовнішні подразники – протиправне насильство або тяжку образу, завдані безпосередньо з боку потерпілої особи.

- 2) Окреме місце серед привілейованих посягань на життя посідає **дітовбивство**, регламентоване статтею 117 КК України. Кримінальна відповідальність за цією нормою настає у випадку, коли матір умисно позбавляє життя свою новонароджену дитину, причому цей акт деструктивної поведінки хронологічно збігається з періодом самих пологів або реалізується безпосередньо після їх закінчення.
- 3) Щодо кримінальної відповідальності за статтею 118 КК України, то її підставою є умисне вбивство при перевищенні меж або заходів затримання. Цей склад злочину констатується за умови, якщо заподіяні наслідки визнаються явно неспіврозмірними рівню небезпеки здійснюваного нападу чи об'єктивним умовам затримання особи.

Обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони досліджуваного злочину є умисна вина, представлена у формі прямого або непрямого умислу. Прямий умисел передбачає, що винний усвідомлює суспільну небезпеку посягання, чітко передбачає можливість чи неминучість настання смерті потерпілого і безпосередньо бажає її. Водночас за наявності непрямого умислу особа, усвідомлюючи небезпечність своєї поведінки та передбачаючи ймовірний летальний наслідок, хоч і не прагне його настання, однак свідомо його припускає або ставиться до життя людини ігноруючи й байдуже. [7, с.144]

Доктринальний аналіз потребує чіткого відмежування статті 115 КК України від суміжних кримінально-правових норм. Зокрема, при необережному заподіянні смерті (стаття 119 КК України) вина реалізується у вигляді легковажного розрахунку на відвернення наслідків або непередбачення смерті за наявності обов'язку й можливості її передбачити. У свою чергу, склад злочину,

передбачений частиною 2 статті 121 КК України, відрізняється спрямованістю умислу виключно на тілесні ушкодження, де смерть виступає детермінованим, але необережним наслідком. Наостанок, варто підкреслити сувору позицію українського законодавця щодо невідчужуваності права на життя: реалізація евтаназії (позбавлення життя із співчуття) не містить ознак привілейованого делікту і кваліфікується як умисне вбивство на загальних підставах. [1, с.273]

3.2. Вбивство через необережність та доведення до самогубства

Регламентоване статтею 119 КК України вбивство через необережність полягає в неумисному протиправному позбавленні життя, суб'єктивна сторона якого вичерпується злочинною самовпевненістю або злочинною недбалістю винного. Перший прояв характеризується легковажним сподіванням на уникнення передбачуваного смертельного наслідку, тоді як другий – відсутністю прогнозування смерті за наявності об'єктивного обов'язку та суб'єктивної спроможності її передбачити. Практичний вимір цієї норми охоплює такі випадки, як невдале падіння після поштовху, рефлекторна зупинка серця від одного удару чи випадковий постріл на полюванні. Теоретична точність вимагає відмежовувати необережну вину від казусу, який виключає відповідальність через неможливість передбачити наслідки. Водночас за наявності спеціальних ознак складу злочину – наприклад, при автотранспортних пригодах, незаконних абортах чи ненаданні допомоги хворим – діяння кваліфікується за спеціальними статтями КК України, які витісняють загальну норму статті 119. [1, с.431]

Доведення до самогубства (стаття 120 КК України) є особливим різновидом посягання, де потерпілий самостійно реалізує суїцидальний акт під впливом неправомірних дій іншої особи. Юридична природа цього діяння зміщена з фізичного насильства у площину психічного тиску, який реалізується через шантаж, жорстокість, регулярні образи гідності чи примус до деліктів. Форма вини суб'єкта щодо фінальних смертельних наслідків може бути як умисною, так і необережною, що враховується судом лише при визначенні міри покарання. Головним критерієм кваліфікації виступає наявність причинно-

наслідкового комплексу між деструктивною поведінкою винного та суїцидом або замахом на нього. Оскільки чинне законодавство України за загальним правилом не криміналізує чисте співучасть чи спонукання до самогубства (за винятком посягань на малолітніх, які оцінюються як умисне вбивство, та випадків у межах статті 181 КК України), стаття 120 є ключовим інструментом захисту в цій сфері. Для застосування цієї норми завершеність суїциду не є обов'язковою – відповідальність настає і у випадку, коли потерпілий залишився живим після спроби самогубства. [1, с.435]

Варто розрізнити поняття вбивства через необережність від нещасного випадку. Це один із найскладніших аспектів у кримінально-правовій кваліфікації, оскільки в обох ситуаціях смерть потерпілого настає без прямого чи непрямого умислу винного. Розмежування здійснюється на основі аналізу суб'єктивної сторони дій особи за допомогою об'єктивного та суб'єктивного критеріїв. При вбивстві через необережність вина проявляється у формі злочинної самовпевненості, коли людина усвідомлює небезпеку й передбачає можливість смерті іншого, але легковажно розраховує на її відвернення, або злочинної недбалості, коли вона не передбачає такого наслідку, хоча повинна була і могла його передбачити. На практиці це перевіряється об'єктивним критерієм, який визначає наявність юридичного чи професійного обов'язку передбачити небезпеку (як у випадку з водіями чи лікарями), та суб'єктивним критерієм, що з'ясовує, чи мала конкретна людина в той момент реальну можливість усвідомити загрозу. Типовими прикладами необережного вбивства є випадковий постріл на полюванні через порушення правил або невдале падіння потерпілого після поштовху, де винуватець мав обов'язок і реальну можливість бути обережнішим, але не зробив цього через легковажність чи неухважність. Натомість нещасний випадок повністю виключає кримінальну відповідальність, оскільки через об'єктивні обставини чи індивідуальні особливості людини (наприклад, при рефлекторній зупинці серця від легкого випадкового дотику) передбачити смерть було неможливо. За таких умов вина — як умисел, так і необережність — відсутня, а українське право категорично заперечує об'єктивне інкримінування,

тобто відповідальність без вини, тому навіть за умови максимальної пильності такі непередбачувані наслідки визнаються казусом.

3.3. Тілесні ушкодження: критерії тяжкості та види

Як провідний різновид посягань на здоров'я особи в кримінально-правовій сфері, тілесні ушкодження порушують нормальне функціонування та цілісність організму людини. Враховуючи особливості вини, спосіб дій та наслідки, вони нормативно поділяються на тяжкі, середньої тяжкості й легкі. Констатація приналежності діяння до того чи іншого виду є прерогативою судово-медичної експертизи, яка виносить свій вердикт відповідно до профільних інструкцій та нормативів Міністерства охорони здоров'я. [1, с.436]

- 1) **Тяжке тілесне ушкодження.** Досліджуваний склад правопорушення передбачає наявність бодай однієї з таких ознак, як безпосередня загроза життю під час посягання (зокрема, проникаючі рани живота чи черепа), втрата функціональності чи самого органу, розвиток психічної патології або втрата плоду. Сюди ж належать незворотні косметичні зміни обличчя та будь-які інші розлади функцій організму, які поєднуються зі стійким зниженням працездатності щонайменше на третину, що за своєю суттю свідчить про раптове настання інвалідності потерпілого.
- 2) **Тілесне ушкодження середньої тяжкості.** Не будучи небезпечним для життя та не маючи ознак тяжкого ушкодження, досліджуване діяння характеризується тривалим розладом функціонування організму потерпілого на термін, що перевищує двадцять один день. Альтернативним показником цього правопорушення виступає стійка втрата загальної працездатності, яка варіюється в межах від десяти до тридцяти трьох відсотків.
- 3) **Легке тілесне ушкодження.** Нормативна структура даного діяння представлена двома варіантами: ушкодженнями з короткочасним розладом здоров'я від семи до двадцяти одного дня чи втратою

працездатності до десяти відсотків (зокрема, струси мозку або переломи носа) та деліктами без аналогічних наслідків. Останні характеризуються суто мікротравмами зі скороминущим ефектом, що зникає протягом шести діб, як-от подряпини, невеликі рани чи синці. [3]

Система злочинів проти здоров'я включає також статтю 128 КК України, яка карає за необережні тяжкі або середньої тяжкості тілесні ушкодження, тоді як аналогічні легкі ушкодження не визнаються кримінально караними діяннями. Окреме місце посідає умисне тяжке тілесне ушкодження, що спричинило смерть потерпілого (частина 2 статті 121 КК України). Суб'єктивна сторона цього одиничного злочину відрізняється подвійною формою вини, яка поєднує умисел на первинне ушкодження соматичного стану людини та необережне ставлення до її подальшої загибелі. [9, с.88]

3.4. Катування та інші насильницькі дії

Злочини, пов'язані з катуванням та іншим насильством, становлять специфічний різновид зазіхань на здоров'я особи, де ключовою ознакою є навмисне завдання фізичного болю або морального гніту. Нормативний перелік цих правопорушень охоплює побої, удари та мордування (стаття 126 КК України), безпосередньо акти катування (стаття 127 КК України), а також створення реальної загрози життю у формі погрози вбивством (стаття 129 КК України).

- 1) **Удар, побої та інші насильницькі дії.** Означені кримінальні правопорушення характеризуються суто рефлекторним завданням фізичного болю за відсутності фактичних тілесних ушкоджень. Складнішим та каранішим проявом цієї групи деліктів є мордування (частина 2 статті 126 КК України), яке виражається у хронічному або систематичному спричиненні болю через шмагання, щипання, багаторазові дрібні травми чи дію високих чи низьких температур. Юридична констатація мордування імперативно спирається на висновок

судово-медичної експертизи, яка досліджує інтенсивність та безпосередній алгоритм насильницького впливу на організм.

2) Катування. Катування розкривається через навмисне заподіяння особі вираженого фізичного болю чи морального гніту внаслідок реалізації побоїв, мучень або аналогічних засобів примусу. Спираючись на імперативи Конвенції ООН проти катувань, цей феномен трактується як цілеспрямований деструктивний вплив, метою якого є викликання гострих психосоматичних страждань, якщо вони не виступають прямим результатом законно застосованих санкцій. Хоча зовнішні прояви катування часто збігаються з ознаками мордування, нормативна межа між ними проходить по рівню глибини та тяжкості наслідків, які мають призводити саме до сильних і тривалих мук потерпілого. [1, с.439]

Центральне значення для кваліфікації катування має суб'єктивна сторона, а саме наявність однієї зі спеціальних цілей: примушення суб'єкта до вчинків, що суперечать його волі; покарання, за вчинене; погрози суб'єкту та його оточенню; дискримінація потерпілого.

3.5. Залишення в небезпеці та ненадання допомоги

Залишення в небезпеці (стаття 135 КК України) та ненадання допомоги (стаття 136 КК України) формують групу злочинів бездіяльності, що створюють загрозу для життя і здоров'я особи. Стаття 135 КК України карає за умисне залишення без захисту індивіда, який через малолітство, старість, хворобу або безпорадність нездатний до самозбереження, за умови, що на винного покладался легітимний обов'язок діяти (згідно із законом, професійним профілем або через попереднє самостійне ставлення потерпілого в небезпеку, наприклад, при ДТП). Натомість ненадання допомоги (стаття 136 КК України) відрізняється суб'єктним підґрунтям обов'язку, який спирається на загальні морально-правові норми людського співжиття, що вимагають від будь-якого очевидця допомогти

особі у термінальному стані, якщо це не загрожує його особистій безпеці. [7, с.105]

У кримінально-правовій доктрині основні склади правопорушень, передбачені частиною 1 статті 135 та частиною 1 статті 136 КК України, визначаються як формальні, оскільки факт їх завершеності пов'язаний виключно з моментом ухилення від надання допомоги, без прив'язки до настання реальних збитків. Тільки у випадках, коли бездіяльність безпосередньо призводить до смерті або тяжких ушкоджень потерпілого, делікт переростає у матеріальні за своєю суттю кваліфіковані склади, закріплені у третіх частинах згаданих статей. Суб'єктивне відображення злочину демонструє наявність прямого умислу щодо самого невиконання зобов'язань за умови повного розуміння винним небезпеки для життя жертви та власних можливостей допомогти. У свою чергу, психічний зв'язок правопорушника із викликаними тяжкими наслідками (зокрема смертельними) традиційно виступає у виді необережної форми вини.

Юридична природа відповідальності за бездіяльність передбачає, що відсутність у особи реальної спроможності допомогти через поважні обставини, непереборну силу чи брак фізичних навичок повністю виключає карність діяння. Відповідно до положень кримінального процесуального закону, провадження за першими частинами цих статей віднесені до інституту приватного обвинувачення і розпочинаються виключно за наявності заяви жертви. Цей механізм має ключове значення при аналізі автотранспортних пригод, оскільки причетний до наїзду водій наділений правовим обов'язком надати постраждалим першу допомогу, а його втеча з місця події утворює автономний склад злочину, передбачений статтею 135 КК України.

3.6. Професійні правопорушення медичних працівників

Медичні професійні правопорушення є специфічними деліктами проти життя, здоров'я та біоетичного порядку, де суб'єктом виступає виключно особа із фаховою медичною чи фармацевтичною підготовкою. Вітчизняний кримінальний закон диференціює ці діяння на порушення професійних

обов'язків (статті 131, 140 КК України) та ненадання допомоги хворому (стаття 139 КК України). Останній злочин полягає у формі свідомої бездіяльності медика, який ухиляється від порятунку пацієнта за наявності обов'язку та об'єктивної можливості діяти. Важливо, що наявність об'єктивних поважних причин або чинників непереборної сили, на кшталт масштабної повені, повністю нівелює протиправність дій медичного працівника і виключає кримінальну відповідальність за цією статтею.

Специфічну групу медичних злочинів становлять умисні діяння, пов'язані із заняттям забороненою практикою, де ключове місце посідає незаконне проведення абортів (стаття 134 КК України), що здійснюється особами без належної освіти або лікарями з порушенням чинних регламентів і може призвести до безпліддя чи смерті жінки. Спричинення смерті у цьому складі злочину характеризується подвійною (змішаною) формою вини суб'єкта. До аналогічної категорії професійних правопорушень закон відносить незаконну лікувальну діяльність (стаття 138 КК України), порушення прав пацієнта (стаття 141 КК України), незаконне проведення дослідів над людиною (стаття 142 КК України), а також кримінально карані порушення порядку трансплантації та насильницьке донорство, що охоплюються статтями 143 і 144 КК України.

У сучасному кримінальному праві України евтаназія позбавлена легального статусу: свідоме прискорення смерті невиліковно хворої особи на її прохання трактується як злочин проти життя і карається за статтею 115 КК України. Паралельно з цим медичні працівники є суб'єктами відповідальності за порушення таємниці приватного життя, що охоплює незаконне розголошення лікарської таємниці за статтею 145 КК України або даних про медичне обстеження на ВІЛ та інші невиліковні інфекційні патології відповідно до статті 132 КК України. Характерно, що за низкою вказаних складів правопорушень, серед яких статті 132, 145, частина 1 статті 139 та частина 1 статті 142 КК України, карне провадження здійснюється суто в межах приватного обвинувачення за обов'язкової наявності заяви потерпілої сторони. З огляду на це, професійні делікти у медичній практиці демонструють суттєву внутрішню

диференціацію, поєднуючи в собі як правопорушення, вчинені через професійну недбалість, так і умисні посягання на права, свободи та приватну сферу пацієнтів.

ВИСНОВКИ

Кримінальне право – одна з фундаментальних галузей права, законодавства, наука (доктрина) і навчальна дисципліна. Кримінальне право як галузь права – це система (сукупність) юридичних норм, що встановлюють, які суспільно небезпечні діяння є кримінальним правопорушенням, і які покарання підлягають застосуванню до осіб, що їх вчинили.

Наукові пошуки дають підстави вважати вітчизняне кримінальне право ключовим стратегічним механізмом державного захисту, покликаним забезпечити надійну безпеку життя, здоров'я та гідності громадянина як найвищих суспільних пріоритетів. Ця нормативна система реалізує свій потенціал завдяки комплексному поєднанню охоронної, превентивної та регулятивної функцій, спираючись на непорушний фундамент законності, справедливості, гуманізму та верховенства права, що нівелює ризики владного свавілля й утверджує примат людських прав у взаєминах із державними інститутами. Базовим орієнтиром української правової думки є формально-матеріальна концепція кримінального правопорушення, де провідною характеристикою виступає суспільна небезпека, тобто реальна спроможність вчинку завдати суттєвої шкоди правоохоронним інтересам, що за допомогою інституту малозначності дозволяє відокремити суто формальні делікти від реальних злочинів. При цьому єдиним законним підґрунтям для притягнення особи до кримінальної відповідальності визнається склад злочину, який через інтеграцію чотирьох класичних елементів гарантує безпомилкову юридичну оцінку скоєного.

Кримінальні правопорушення поділяються на злочини та кримінальні проступки за критерієм суворості покарання та ступенем шкоди для суспільства. Межею формального поділу є санкція закону: якщо максимальне покарання обмежене штрафом до 3000 неоподатковуваних мінімумів або не пов'язане з ізоляцією від суспільства, діяння класифікують як проступок. Злочини ж характеризуються вищим ступенем деструктивності, через що караються суворіше — аж до позбавлення волі чи значних штрафів. Різниця проявляється і

в правових наслідках: зокрема, замах на готування до проступку не карається, а інститути судимості та звільнення від кримінальної відповідальності для злочинів є значно жорсткішими.

Злочин — це суспільно небезпечне, протиправне, винне та каране діяння (дія чи бездіяльність), яке посягає на суспільний лад, права і свободи людини, власність або інші охоронювані законом цінності та передбачене Кримінальним кодексом.

Вагомим чинником упорядкування цієї відповідальності є поділ злочинних діянь за ступенем їхньої тяжкості, оскільки цей критерій безпосередньо зумовлює особливості призначення кримінальних покарань, правила розрахунку строків давності та умови зняття судимості. Дослідження злочинів проти життя підтверджує статус умисного вбивства як найбільш небезпечного засягання, яке нормативно поділяється на просте, кваліфіковане та привілейоване. Разом із тим, кримінальне законодавство демонструє категоричне неприйняття евтаназії, розглядаючи її суто як навмисне позбавлення життя за загальними правилами кваліфікації. У сфері захисту здоров'я правове регулювання здійснюється шляхом диференціації тілесних ушкоджень на легкі, середні та тяжкі, виходячи з сукупності медичних та юридичних ознак тривалості хворобливого стану чи рівня втрати працездатності. Самостійний пласт кримінальних загроз утворюють акти насильства, зокрема катування, сутнісною ознакою яких, крім спричинення страждань, є наявність конкретної інтенції — залякати, примусити або дискримінувати людину. У свою чергу, караність за злочинну бездіяльність актуалізує ідею суспільної взаємодопомоги, посилюючи вимоги до суб'єктів, які через закон або професійні обов'язки мають діяти активно.

Нарешті, професійні делікти медичних працівників відзначаються специфічною внутрішньою архітектурою, адже вони охоплюють як неналежне виконання професійних функцій через необережність, так і свідоме вчинення заборонених дій, на кшталт незаконного переривання вагітності чи порушення правил трансплантації органів. З огляду на це, повноцінна охорона особистісних прав можлива лише за умови бездоганного тлумачення кримінального закону та

детального дослідження всіх ознак кримінального правопорушення, що виступає головною передумовою торжества справедливості та законності в країні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Кримінальне право: Навчальний посібник / За заг. ред. М.І. Хавронюка. – К.: Ваїте, 2014. – 944 с.
2. Кобзар О. Ф., Смаглюк О.В. Кримінальне право. Загальна частина : навч. посіб. / О. М. Волуйко та ін. Київ : ІВЦ НГУ, 2023. 288 с.
3. Кримінальний кодекс України
4. Кримінальне право України. Особлива частина: навч.-метод. посіб. / Л. Абакіна-Пілявська, К. Агапова, А. Берш та ін.; за заг. ред. Ю. Ю. Коломієць, О. В. Ободовського. Київ: Юрінком Інтер, 2023. 228 с.
5. Кримінальне право України. Особлива частина : навчальний посібник / Попович О.В., Томаш Л.В., Латковський П.П., Бабій А.Ю. Чернівці, 2022. 319 с.
6. Кримінальне право України: Особлива частина : підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – 4-те вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2010. – 608 с.
7. Литвинова О. М. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / [А. А. Васильєв, Є. О. Гладкова, О. О. Житний та ін.] ; за заг. ред. проф. О. М. Литвинова; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2020. – 428 с.
8. Сташиса В. В., Тація В. Я. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.; за ред. проф. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. - 4-те вид., переробл. і допов. - Х. : Право, 2010. – 456 с.
9. Сухонос В. В., Сухонос В. В. (мол.), Білокінь Р. М., Бондаренко О. С. Кримінальне право України (Загальна частина) : підручник / за заг. ред. доктора юридичних наук, професора В. В. Сухоноса. Суми : Університетська книга, 2024. 476 с.
10. zakon.rada.gov.ua/laws/term/10378